

Historia litteraria v českých zemích od 17. do počátku 19. století.
**Uspořádali a k vydání připravili Josef Förster, Ondřej Podavka,
Martin Svatoš.**

**Praha: Vydal Kabinet pro klasická studia, FLÚ AV ČR v nakladatelství
Filosofia, 2015, 362 s.**

Celkem 9 autorů z Kabinetu pro klasická studia FLÚ AV ČR, z Ústavu českých dějin FFUK, Ústavu pro českou literaturu AV ČR a Institutu für Slawistik, Philologisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät vídeňské univerzity se spojilo v kolektiv tvořený latinskými filology, bohemisty a germanisty, aby předložili veřejnosti monografii o vzniku, vývoji, proměnách a zániku konceptu dobového modelu dějin vzdělanosti (*Gelehrten Geschichte*) v českých zemích, který podle menšinového názoru představuje samostatný historický obor, popřípadě speciální historickou disciplínu. V úvodu a 16 kapitolách se snaží postihnout jeho ustálení a vymezení, pracovní metody autorů a formy zveřejňování výsledků jejich studia nejdříve v německých protestantských zemích, následně v částečně korigované podobě v katolické habsburské monarchii, aby se soustředili na celkem 12 představitelů tohoto paradigmatu v českých zemích.

Uvedenému souboru předchází charakteristika, klasifikace a zamyšlení nad „průkopnickou“ prací Bohuslava Balbína „*Bohemia docta*“, která koncept *historia litteraria* v českých zemích anticipuje. Skupinu tvoří následující jména: Magnoald Ziegelbauer OSB, Leopold Schwamberger SchP, Mikuláš Adaukt Voigt, Karel Rafael Ungar, František Faustin Procházka, Leopold Jan Šeršník SJ, František Martin Pelcl, Jan Petr Cerroni, Maximilian Schimek, Jan Nepomuk Alois Hanke von Hankensteina, Johann Hermann z Hermannsdorfu a Matyáš Kalina z Jäthensteina. Jejich posoupnost je v publikaci uspořádána víceméně chronologicky. Autoři dodávají, že blíže není připomenuta činnost dalších, např. Josefa Bonaventury Pitera OSB, Alexia Habricha, Josefa Vratislava Monseho, Bohumíra Jana Dlabáče, Jaroslava Schallera, Josepha Bartosche, i když o některých z nich jsou v publikaci stručné charakteristiky obsažené zejména v souborné druhé kapitole.

Společným znakem jejich snah je poznání minulosti rodné nebo osvojené země a kritické hodnocení kulturního dědictví své vlasti prostřednictvím uspořádané a pokud možno úplné soustavy poznatků. Za nutný předpoklad poznání minulosti považují co nejuplněnější sebrání nebo alespoň evidenci písemných historických pramenů bez ohledu na užívaný jazyk a etnickou příslušnost autorů, i když pouhé geografické vymezení jejich původu není pro všechny představitel tohoto konceptu vždy dostačující, a to, co by se s maximální opatrností snad dalo nazvat protonacionálními rysy, lze v práci některých rozkrýt. Dalším podstatným společným rysem činnosti pěstitelů *historia litteraria* je její privátní povaha a téměř úplně chybějící institucionalizace vědy. Pracovní výsledky jsou tak závislé na osobních kontaktech jednotlivců a jejich hospodářském zázemí, popřípadě mecenášské podpoře. Proto mezi představiteli tohoto proudu často nalzáme příslušníky katolických

řeholí nebo solidně zabezpečené zemské nebo státní úředníky, ať aktivní nebo pensionované. Pro české země je údajně příznačný malý podíl univerzitních profesorů, i když v tomto směru si autoři protiřečí, protože minimálně tři osobnosti – František Martin Pelcl, Josef Vratislav Monse a Matyáš Kalina z Jäthensteina – působily na univerzitách v Praze a Olomouci, a další představitelé vyučovali na univerzitách ve Vídni a Freiburgu (např. Joseph Anton von Riegger).

Někteří zjištěné faktografické poznatky o významných osobnostech minulosti, rukopisných pramenech, autorech odborných prací a jejich spisech pořádali do slovníkových hesel řazených abecedně či tematicky, jiní do bio nebo bibliografických soupisů nebo recenzí a anotací zveřejněných prací. Četné tituly slibných projektů však nebyly dokončeny a zůstaly ukryty v rukopisech uložených v knihovnách a archivech, pokud nebyly děděny žáky a následovníky. Jen menšina jich vyšla tiskem. Pro koncept je příznačná oborová nediferenciace, respektive synkretismus. Vševědný přístup těchto autorů způsobuje, že v různých soupisech jsou zahrnuty také údaje o historickém právu, právnictví a právnících.

I když před lety V. Vaněček ve vstupních partiích svých učebnic domácích právních dějin napsal, že v produkci osvěcenského právně laděného dějepisectví se vesměs jedná o práce neprávnicků, není toto tvrzení zcela pravdivé. Mnozí do svých elaborátů promítli i léta strávená na právnických fakultách, i když právníká studia nedokončili a promovali jinde nebo svá studia graduací vůbec neuzavřeli (např. Jan Petr Cerroni, Jan Nepomuk Alois Hanke z Hankenštejna). Kontakt s praktickým právem lze ostatně oprávněně předpokládat i u úředníků sloužících v různých složkách administrativy osvěcenského a post osvěcenského státu. U jednotlivců lze rozpoznat rodící se vnitřní rozpor bohemistického zemského patriotismu s osvěcenským proudem germanizujícího celomonarchického vlastenectví (např. Mikuláš Adaukt Voigt).

Autorský kolektiv se však k využití dosavadní právněhistorické literatury choval poněkud macešsky. Ani jednou nefiguruje v jinak podrobném seznamu použité literatury ani v početných poznámkách pod čarou jméno Valentina Urfuse, původce hned několika studií o osobnostech zemského vlastenectví a tehdejší vědy. Právě jeho monografie „Právní dějiny na pražské právníké fakultě“, Praha 2001, přináší mnohé podrobnosti i o K. M. O. Lynchovi, prvním královském profesorovi historie na pražské univerzitě, který svoji výuku zahájil r. 1748. Nejen, že se tak o rok liší od údaje autorů společné kapitoly recenzovaného spisu (str. 24), ale přináší i další odlišné modalities (str. 24) o Lynchově jmenovacím oboru a jeho skutečné náplni (ne diplomatika, ale geografie a heraldika). V seznamu literatury chybí ovšem i „Osvěcenské právní nauky v českých zemích“, Praha 1957, K. Klaboucha, a postrádat lze rovněž alespoň první část třídílného spisu Karla Kazbundy „Stolice dějin na pražské univerzitě“, Praha 1964, nemluvě o tom, že na dnešní „Dějiny pražské univerzity“ nenarazí čtenář ani jedinkrát.

Rozsah právněhistorického obsahu je v práci jednotlivých stoupců historia litteraria samozřejmě velmi rozdílný. Budeme-li postupovat chronologicky, i když jistě jen výběrově, nemůžeme přejít bez pozornosti poměrně rozsáhlý, více než padesátistránkový elaborát Františka Faustina Procházky (1749–1809) „Život a dílo Viktorina Kornela ze Všehrd“, který uveřejnil v druhém ze tří svazků periodika „Miscellaneen der böhmischen und mährischen Literatur“ (1784–1785), které sám vydával, avšak jenž pro nedostatek odběratelů zaniklo. Procházka bývá hodnocen jako ten, kdo první chronologicky uspořádal dějiny české literatury, jakkoliv je tento soud sporný. Vysvěcený kněz, příslušník

paulánského řádu, se po zrušení řeholního domu věnoval světským povoláním direktora pražských gymnázií a cenzora českých knih, udržoval mimo jiné kontakty s Josefem Valentinem Zlobickým působícím ve Vídni u Nejvyššího soudního místa, a ve svých spisech se vícekrát pochvalně zmiňoval i o dalších soudobých právnících, např. Franciscu Lothario Schrodtovi. Německý benediktin Magnoald Ziegelbauer (1688–1750), člen a sekretář olomoucké Societas incognitorum, prosazoval potřebu komentáře spisu pobělohorského exulanta Pavla Stránského, „Respublica Bojema“, který má pro faktografickou krystalizaci oboru českých právních dějin nepřehlédnutelný význam. Sám se věci neujal, protože neuměl česky, ale žádal o zpracování mladšího kolegu Bonaventuru Pitera, jehož současně varuje, aby nepsal nic, co by bylo proti zásadám české dvorské kanceláře, což se stalo shodou okolností krátce před jejím zrušením.

Důležitost tohoto spisu z hlediska státoprávního zmiňuje Ziegelbauer ve svém díle vícekrát, např. v nevyaném abecedně řazeném dvousvazkovém slovníku „Bibliotheca Bohemica“, „Pro čest a slávu celého českého království“ hodlal sestavit také sbírku pramenů k českým dějinám s cílem zlepšit politické vzdělání české šlechty. Tato edice pramenů, mnohých právněhistorického charakteru, však byla zabrzděna cenzurou.

Zřejmě nejvýznamnějším podílem do dotváření vědecky pěstované domácí právní historie přispěl Mikuláš Adaukt Voigt (1733–1787), jemuž nepochybně patří přední místo v české osvícenské vědě. Podle J. Förstera jej zajímala „z počátku“ matematika, experimentální fyzika a „poté“ numismatika, historie, literární historie, lingvistika, slavistika a „pozornost věnoval i právu a zákonodárství“. Faktem je, že Voigt působil v Praze jen pět let, poté odešel do Vídně, kde se stal profesorem „všeobecného dějepisu“ na tamní univerzitě, kustodem univerzitní knihovny a správcem mincovního kabinetu Marie Terezie. Již ve svém původně latinsky psaném, ale později i německy přeloženém a vydaném slovníku vědeckých osobností vědeckého a kulturního života („Effigies virorum eruditorum atque antificum Bohemiae et Moraviae“, I. 1773, II. 1775) v Čechách a na Moravě si všímá stavu právní vědy a zákonodárství. Vyspělost kmene Čechů dokládá jeho zvykovým právem, z něhož se vyvinulo zemské a městské právo. Ve ztraceném třetím svazku časopisu či sborníku „Acta litteraria Bohemiae et Moraviae“ psal ještě o „Knize tovačovského pána“.

Pro dějiny práva v Čechách má však bezesporu největší význam jeho spis „Ueber den Geist der böhmischen Gesetze in den verschiedenen Zeitaltern“, Dresden 1788, v němž vedle výkladu o obsahu českého zákonodárství, přinesl i jeho jazykový a věcný komentář a zhodnotil významné právní osobnosti. Spis byl napsán na základě předem vyhlášených otázek, když odpovědi měly být finančně ohodnoceny. Otázky zformulovala Královská Česká společnost nauk. Rozhodný podíl na jejich podobě měl Herrmann von Herrmannsdorf, člen téže společnosti působící v Čechách jako úředník postupně na různých postech. V úřednické kariéře to dotáhl až na místo sekretáře Spojené česko-rakouské dvorské kanceláře a v Čechách se stal prvním přisedícím zemského gubernia. Voigt však cenu neobdržel, protože Herrmann považoval spis za málo filozofický, přičemž inspirace Ch. L. Montesquieuem je tu zřejmá. Ostatně je doloženo, že jeho práci „O duchu zákonů“ (1748) měl Herrmann ve své knihovně.

Celý koncept historia litteraria se shodou okolností uzavírá v osobě a díle právníka Matyáše Kaliny z Jäthensteina (1772–1848), který krátce po absolutoriu vyučoval na pražské právní fakultě, ale profesury se vzdal a až do roku 1845 působil jako zemský advokát v právní praxi, ale také jako organizátor vědeckého života prostřednictvím

České královské společnosti nauk jako její sekretář a předseda. Kalina resignoval na úplné zpracování dějin vzdělanosti v Čechách ohraničených pouze zemským vlastenectvím a nepřímo vyzval vědeckou komunitu ke zpracování podrobných vývojových monografií jednotlivých oborů.

Monografie o konceptu *historia litteraria* je v mnohém pro domácí právní historiografii inspirující. Obracejí její pozornost k osobnostem a období, kterému až dosud věnovala jen minimální pozornost, i když je pro její genezi klíčové. Autorský kolektiv v ní shromáždil množství pozoruhodných informací a rozkryl vztahy a souvislosti, které se nabízejí k dalšímu využití.

Vladimír Kindl

doi: 10.14712/2464689X.2018.29